

De stad als schuilplaats

Huisvestingsbeleid voor kwetsbare groepen in België

Eén van de gevolgen van de migratiepolitiek die België en andere Europese landen voeren, is de aanwezigheid van relatief grote groepen asielzoekers en mensen zonder papieren in de grote steden. Zij zijn terug te vinden in bepaalde achtergestelde wijken of zwerven door de stad. Deze bijdrage schetst de huisvestingssituatie en moeilijkheden waarmee deze twee groepen geconfronteerd worden. Door hun precare situatie is de strijd om een betaalbare en bewoonbare woning haast bij voorbaat verloren en komen ze veelal terecht in het illegale woningcircuit.

KAREN STUYCK, MAARTEN LOOPMANS EN HENK MEERT

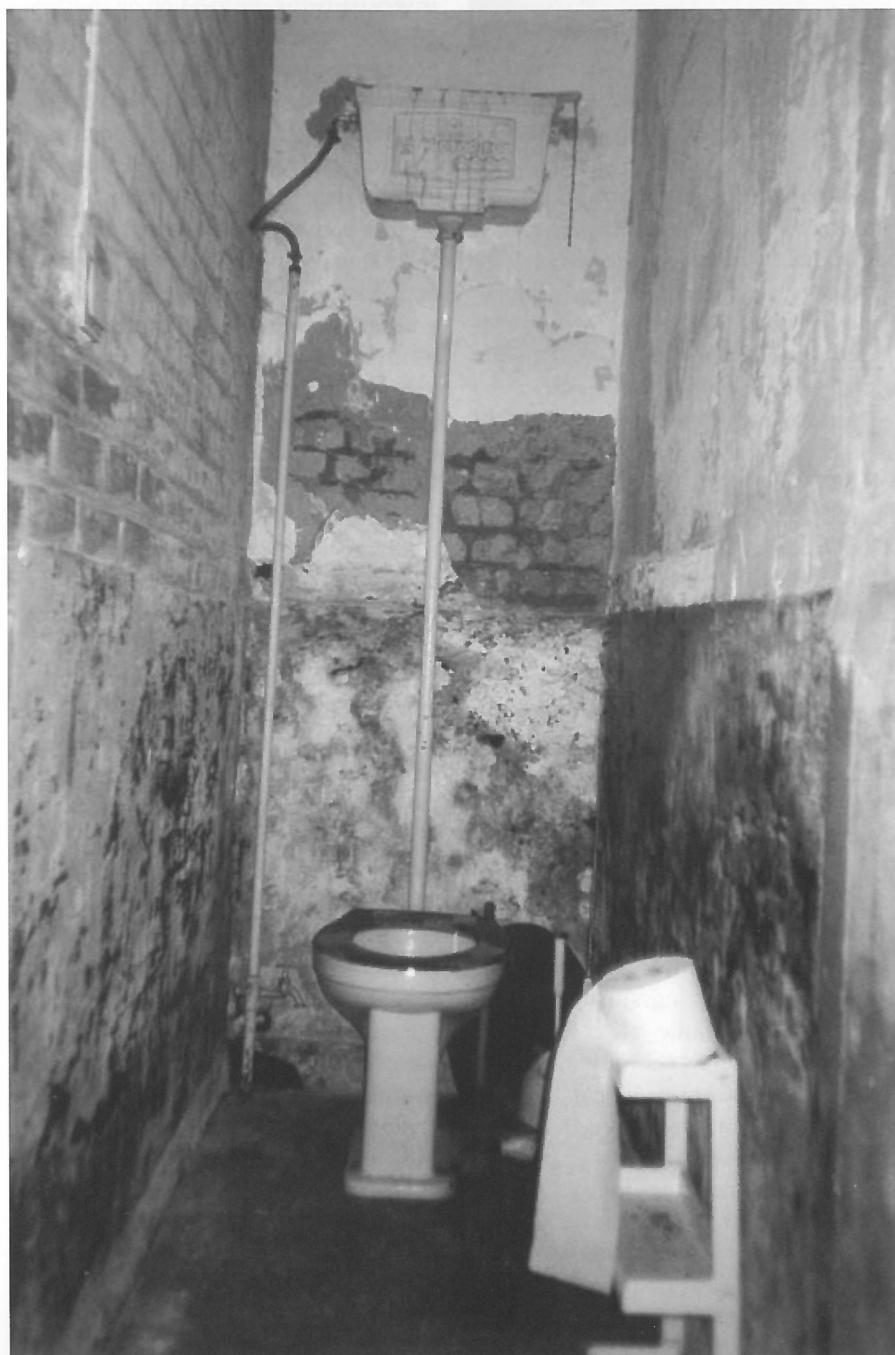
Asielzoekers en mensen zonder papieren zijn twee groepen die gedeeltelijk buiten de samenleving staan. Ze worden door de overheid (nog) niet als volwaardige burgers erkend en krijgen slechts een minimum aan rechten toegekend. Wat de toegang tot menswaardige huisvesting betreft, is in de loop van de jaren een structureler beleid ontwikkeld voor asielzoekers dan voor mensen zonder papieren. Voor deze laatste groep blijft een uitgewerkt beleid zo goed als achterwege. Dit reflecteert zich ook in hun positie op de huisvestingsmarkt. Ze komen terecht in de slechtste segmenten van de huisvestingsmarkt en voor heel wat mensen zonder papieren rest er uiteindelijk vaak de straat. In de hoop te overleven, verschuilen ze zich voornamelijk in de grote stad. Deze biedt een aantal voordelen en mogelijkheden die door hun onzekere situatie nodig zijn om te kunnen overleven. Zo is het vinden van werk in het informele circuit (schoonmaak, kinderoppas, kleine karweien, bouwnijverheid) voor een groot aantal mensen gemakkelijker in de stad dan op het platteland. Ook is de in steden sterk vertegenwoordigde residuele particuliere huurmarkt beter toegankelijk. Illegale praktijken, zoals huisjesmelkerij en matrassenverhuur, zijn dan ook nooit veraf. Deze 'faciliteiten' vindt men meestal in kansarme buurten, die opgebouwd zijn uit erbarmelijke negentiende-eeuwse woningen zonder comfort.

Van opvangcentrum tot krot

De huisvestingssituatie van asielzoekers is in België sterk afhankelijk van de fase waarin de asielaanvraag zich bevindt. Tijdens de eerste fase, de ontvankelijkheidsfase, krijgen de asielzoekers sinds

de wet van 2001 enkel nog materiële steun. Men kan terecht in opvangcentra, of in door het OCMW (Openbaar

Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, analoog aan de sociale dienst in Nederland) georganiseerde lokale

Slechte sanitaire voorzieningen in residuele huursector. (Foto's Marie Bourgeois)

Deel van een te verhuren kamer.

opvanginitiatieven. Dit betekent concreet dat asielzoekers tijdens deze eerste fase verspreid over het hele land worden opgevangen. Daems bestudeerde in 1999 deze twee georganiseerde opvangcircuits en kwam hierbij tot de vaststelling dat er grote verschillen op te merken zijn tussen de centra. Hij constateerde dat zowel op het gebied van infrastructuur als organisatie er allerlei verbeteringen konden worden aangebracht. In de loop van de voorbije jaren is hier evenwel enige vooruitgang geboekt. Op het vlak van bewegingsvrijheid is daarentegen nog een aantal zaken aan te merken. Zo zijn opvangcentra geen plek om lang te vertoeven, dat wel door lange procedures regelmatig het geval is. Ondanks de verbeteringen die kunnen worden doorgevoerd op het gebied van infrastructuur, organisatie en privacy, kan er toch gesteld worden dat het merendeel van de asielzoekers tijdens deze fase 'een menswaardige' opvang wordt aangeboden. Erger wordt het wanneer men gaat kijken naar de huisvestingssituatie van ontvankelijk verklaarde asielzoekers. De opvang wordt tijdens deze fase niet langer meer centraal verzorgd, maar wordt toegekend aan de gemeenten. Het OCMW wordt geacht in te staan voor de huisvesting en dient te zorgen voor een beschikbare woning, aangepast aan de financiële mogelijkheden van de kandidaatvluchteling. Cieters voerde in 2002 een studie uit naar de spreiding van kandidaatvluchtelingen. Hieruit blijkt

dat een groot deel van de asielzoekers, na een verblijf in een opvangcentrum, uiteindelijk in de hoofdstad terecht komt. De redenen hiervoor zijn divers. Zo beschikken sommige OCMW's niet over een (sociale) woning, of was er geen woning vrij op het moment dat de kandidaatvluchteling zich aanbood. De huizen op de privémarkt van de betrokken gemeenten waren ook vaak te duur. De gemeentelijke huisvestingsmarkt is dikwijls afgesteld op familiewoningen en het is moeilijk om een betaalbare kamer of appartement voor één persoon te vinden. De meerderheid van de ontvankelijke asielzoekers moet dus zelfstandig op zoek naar huisvesting. De beslissing om naar de stad te verhuizen, is voornamelijk gestoeld op de overtuiging daar gemakkelijker een woning te kunnen vinden. Ten eerste wonen er meer vreemdelingen en is de kans groter dat men een beroep kan doen op landgenoten voor inlichtingen of hulp bij het vinden van een onderkomen. Tevens wordt er vanuit gegaan dat men in de stad meer kans heeft op het vinden van een betaalbare woning. De grote stad biedt veel asielzoekers daarbij een rits voordelen die in kleinere steden of gemeenten ontbreken. Zo is er in de stad voldoende openbaar vervoer en is er bovendien ook heel wat te vinden op loopafstand. Bovendien is er in de stad een uitgebreide institutionele structuur voorhanden die het overleven gemakkelijker maakt. Er is een brede keuze aan organisaties die tweedehands kleren of meubelen verkopen of gratis verdelen en op allerlei vlakken ondersteuning kunnen bieden.

Nochtans is het vinden van een woning als kandidaatvluchteling niet vanzelfsprekend. Men moet zoeken in een stad waar men geen kennis heeft van de huisvestingsmarkt en zoekmogelijkheden. In veel gevallen kent men de taal niet en heeft men een beperkt budget. De zoektocht op de private markt brengt de meeste asielzoekers, hoewel ze op een redelijk stabiel inkomen (leefloon) kunnen terugvallen (gemiddeld 583 euro voor een alleenstaande in 2004), uiteindelijk op de residuele huurmarkt. Deze sector richt zich tot personen en huishoudens die uit andere woningdeelmarkten zijn weggeselecteerd en biedt daarbij oude woongelegenheden aan, waarvan de gebruikswaarde niet in verhouding staat tot de opbrengst ervan. Asielzoekers worden eveneens gecon-

fronteerd met hardnekkige vooropleven van de verhuurders. Hierdoor lopen ze vaak woningen op de private huurmarkt. Zo vormen ras of nationaliteit voor de meeste eigenaars nog steeds een belangrijke reden voor weigering van een woning. Een recente studie in Brussel van de vzw (vereniging zonder winstoogmerk) Alar heeft dit uitgewezen. Zij voerden telefoontest uit, waaraan zowel asielzoekers, vluchtelingen als Belgen deelnamen. Elke verhuurder werd twee keer gecontacteerd. Eenmaal door een asielzoeker of vluchteling en één keer door een Belg. In meer dan helft van de gevallen (58 procent) kreeg de Belg een ander antwoord dan de asielzoeker of vluchteling. Zo waren een vreemdenaam of accent dikwijls reeds voldoende om iemand af te wijzen. In andere gevallen was het nadat een asielzoeker of vluchteling zich uitdrukkelijk had voorgesteld dat de eigenaar weigerde het appartement te laten bezoeken. De strijd om in het formele circuit aan een woning te komen is dus haast bij de baat verloren. De enige mogelijkheid om een dak boven het hoofd te vinden is te rade te gaan in het 'informele' vaak illegale circuit van de huisjeskekers. Het zijn woningen waarvoor den advertenties in de krant staan. Huurprijzen zijn niet lager dan die van andere appartementen, integendeel. Soort eigenaars kan zich permitteren om voor krotten bijna dezelfde huurprijs te vragen als wat gangbaar is voor 'correcte' appartementen.

Van krot tot schim in de stad

De meest schrijnende situaties zijn zijter 'weggelegd' voor mensen zonder papieren. Deze groep mensen is niet bereikbaar en een goed overzicht van hun huisvestingssituatie is zo als afwezig. Door hun illegale status krijgen zij geen enkele steun van de overheid en kunnen zij, in tegenstelling tot ontvankelijk verklaarde asielzoekers, niet terug vallen op een vervanging komen. Vaak kunnen en durven zij hun klachten nergens aan te kloppen uit angst uitgewezen te worden. Hun positie op de private huurmarkt is uitermate zwak. Zij vormen de eerste groep die ten prooi valt aan de meest extreme vormen van huisjesmelkezoeken zoals matrassenverhuur of garageverhuur. Degene die er niet in slagen te overleven, zijn aangewezen op

welzijnsinitiatieven. Op het vlak van huisvesting wordt dit grotendeels georganiseerd door niet-gouvernementele organisaties en crisisopvangcentra. Deze zijn echter niet in staat om de grote aantallen mensen op te vangen die aanhoudend neerstrijken in de grote steden. Alleenstaanden, maar ook families die illegaal op 'doorreis' zijn naar Engeland, stranden uiteindelijk in Brussel of Antwerpen. Zij hebben weinig banden met kennissen of familie in de stad en zien weinig andere mogelijkheden dan aan te kloppen bij crisisopvanginstellingen. In dit soort situaties weet men nooit waar men de volgende dag zal zijn en dikwijls belanden ze op straat. Ze zwerven, vaak onzichtbaar, door de stad in de hoop ooit verder door te kunnen reizen.

Dit huisvestingsprobleem waarmee mensen zonder papieren geconfronteerd worden, laat duidelijk voelen dat er op beleidsniveau weinig verantwoordelijkheid wordt genomen voor het lot van deze groep migranten. Enerzijds staat asiel en migratie in België op de federale agenda, terwijl huisvesting op gewestelijk niveau wordt afgehandeld. Een doorschuiven van het probleem van het ene beleidsniveau naar het andere, brengt ernstige operationele moeilijkheden met zich mee. Dit dreigt een groot probleem te worden voor hulpzoekers én hulpverstrekkers. Deze hulpverstrekkers zitten vaak gekneld tussen de besluitvorming en de evoluties in het veld. Door de toenemende vraag vanwe-

ge nieuwe migranten, moeten zij vaak keuzes maken om bepaalde groepen uit te sluiten, waardoor ze op straat belanden.

In Antwerpen is er een kleinschalig onderzoek gedaan door de vzw's Kosova en Haven naar de huisvestingssituatie van mensen zonder papieren. De resultaten hiervan bevestigen grotendeels de vooronderstellingen én de internationale literatuur rond dit onderwerp. Uit de resultaten bleek bijvoorbeeld dat de meesten een zeer uitgebreide huisvestingscarrière achter de rug hebben. Vaak moesten ze perioden van huren onderbreken met perioden van dakloosheid, verblijf in crisisopvangcentra of onderdak bij vrienden. Dit lag grotendeels aan het feit dat de gezinnen huurachterstanden hadden, door het onregelmatige en lage inkomen dat ze verwerven. In één van de meest schrijnende getuigenissen moesten deze huurachterstanden in de vorm van prostitutie aan de huisbaas worden vergoed om te mogen blijven wonen.

De meest mensonterende situaties kennen mensen zonder papieren, maar ook asielzoekers lopen het risico aan de onderkant van de huisvestingsmarkt te belanden. Asielzoekers krijgen in de eerste fase van hun asielaanvraag op het gebied van huisvesting nog enige bescherming. Men kan terecht in opvangcentra, gespreid over het land. Deze formele huisvestingssituatie verdwijnt echter als sneeuw voor de zon wanneer ze zelfstandig op zoek moeten naar een woning. Het grondrecht op een menswaardige huisvesting wordt voor hen vaak niet verwezenlijkt. Het opvangbeleid is er momenteel vooral op gericht om de overlast te beperken voor de ruimere maatschappij en heeft nauwelijks aandacht voor het welzijn van asielzoekers en mensen zonder papieren. Harder optreden tegen huisjesmelkerij kan niet als een losstaande oplossing bekeken worden. Na het sluiten van een pand belanden de voormalige bewoners immers op straat en moeten ze op zoek naar andere en vaak nog slechtere huisvesting. Meer en structurele begeleiding zijn daarom noodzakelijk. Ook andere beleidsmaatregelen zoals het georganiseerd opvangaanbod vergroten, zou voor een grote groep asielzoekers en mensen zonder papie-

ren reeds een stap in de goede richting zijn.

Karen Stuyck, Maarten Loopmans en Henk Meert zijn werkzaam aan het Instituut voor Sociale en Economische Geografie (KULeuven). Maarten Loopmans en Henk Meert zijn respectievelijk aspirant en postdoctoraal onderzoeker voor het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen. Het artikel is gebaseerd op een bijdrage van het te verschijnen boek 'Wonen aan de Onderkant', de woonsituatie van asielzoekers en illegalen.

Literatuurselectie

- Action pour le Logement Accessible aux Réfugiés Molenbeek (ALARM) (2002) perstekst.
- Cieters, Y. (2002) Une étude de la répartition des demandeurs d'asile, OCIV: rapport de stage.
- Daems, L. (1999) Opvang van asielzoekers in de open opvangcentra. Niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Leuven, departement sociologie.
- Haven, sd, Huisvesting van vreemdelingen zonder wettig verblijf als onderdeel van het Vlaams opvangbeleid.
- KOSOVA vzw (2000) Huisvesting van mensen zonder papieren, eindverslag actie-onderzoek.
- Loopmans, M., K. Stuyck & Y. Cieters (2004) De woonsituatie van asielzoekers en illegalen. In: P. Decker, L. Goossens en I. Pannecoucke (ed.) Wonen aan de onderkant. Leuven-Apeldoorn: Garant (te verschijnen).
- Meert, H., P. Mistiaen & C. Kesteloot (1997) The geography of survival: household strategies in urban settings. In: Tijdschrift voor Sociale en Economische Geografie, 88, nr.2, pp.169-181.

Schrijnende huisvesting tegen woekerprijzen.